

Liberales is een onafhankelijke denktank binnen de liberale beweging. De leden zien het liberalisme als een progressieve beweging die opkomt voor de vrijheid van het individu, rechtvaardigheid en mensenrechten.

 Zoek

Liberales

Mission
Wie
Doe mee!

Activiteiten

Liberales
Andere

Nieuwsbrief

Boek van het
jaar

In de pers

2de Manifest van
Oxford

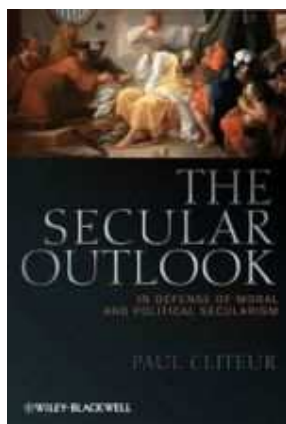
Teksten

Columns
Essays
Interviews
Boeken
Figuren
Films

THE SECULAR OUTLOOK

boek VRIJDAG 08 OKTOBER 2010

Paul Cliteur

Wie eenmaal de stelling heeft ingenomen dat religie liefde en vrede is, zoals door het lezen van het werk van de ex-non Karin Armstrong, is schijnbaar met geen mogelijkheid van gedachten te veranderen. In de wetenschapsfilosofie spreekt men van immunisatie-strategieën wanneer mensen een onhoudbare stelling staande proberen te houden met nepargumenten en omtrekkende bewegen. Toch kan een filosoof weinig anders dan proberen met behulp van de rede en door middel van argumenteren andersdenkenden te overtuigen. Filosoof Paul Cliteur doet precies dat in zijn doorwrochte pleidooi voor secularisme. Oud-burgemeester, thans fractievoorzitter van de PvdA, Job Cohen is het prototype van de *fellow traveller* van het islamisme. Hoewel zelf seculier biedt hij ruimte aan islamisten door gelovigen als gelovigen met open armen te ontvangen en ze, in de hoedanigheid van burgermeester van Amsterdam, te subsidiëren en daarmee ruimte te geven voor hun intolerantie.

Toen ik de index van *The Secular Outlook* inkeek zag ik tot mijn verbazing dat Job Cohen in het boek niet genoemd wordt. Dat heb ik er dus zelf in gelezen. Het gaat erom dat er een nieuw soort *fellow traveller* is: de *fellow traveller* van het islamisme. In de jaren 60 en 70 van de vorige eeuw sloten *fellow travellers* hun ogen voor de totalitaire kanten van het communisme zoals dat onder de dictators Stalin, Mao en Pol Pot gestalte kreeg. De filosoof Jean-Paul Sartre was het icoon van de linkse blindheid voor de kwade kanten van het communisme. Het lijkt erop alsof met name linkse intellectuelen vatbaar zijn

voor *fellow travellership*. Het probleem is thans dat dit van invloed is op beleid. Cliteur, in de traditie van de Franse liberaal Raymond Aron, waarschuwt voor de donkere kant van religie, bekritiseert de *fellow travellers* en hij houdt een pleidooi voor een open samenleving waarin de vrijheid van het individu centraal staat en die steunt op seculiere principes.

Hoewel het woord secularisme in het publieke debat vaak wordt gebruikt is lang niet altijd duidelijk wat er met het begrip bedoeld wordt. Filosoof Paul Cliteur verhelpt dit euvel met zijn (eerste Engelstalig) boek *The Secular Outlook* waarin hij het begrip secularisme haarfijn analyseert. Om the beginnen wijst hij op het onderscheid tussen secularisme en secularisering. Secularisering is een (sociologisch) proces over de afnemende mate van invloed van religie op de samenleving. Secularisme is een (politiek) filosofisch begrip over staatsinrichting en de grondslag van de moraal. Cliteur werkt het onderscheid, afkomstig uit mijn boek *Hoe komen we van religie af? Een ongemakkelijke liberale paradox* (2009), tussen politiek en moreel secularisme uit. Politiek secularisme betreft de scheiding tussen religie en staat. Met moreel secularisme wordt bedoeld dat de moraal niet op religie wordt gegrondvest.

Cliteur bepleit het belang van een strikte scheiding tussen staat en religie, en tussen moraal en religie; met andere woorden, een seculier wereldbeeld behelst zowel moreel als politiek secularisme. De vorm van secularisme die Cliteur bepleit is zodoende een vorm van sterk secularisme. Liberalen hebben moeite met de rol van religie, en specifiek de islam, in de samenleving. De dominante liberale stroming is multiculturalisme: in een samenleving worden verschillende religies evenveel gesteund, gerespecteerd en getolereerd. Het grote probleem met het liberale multiculturele model is, dat onder de vlag van tolerantie intolerantie getolereerd wordt. Het multiculturele model werkt verzuiling in de hand. In een samenleving worden individuen in een zuil opgesloten waar ze toevallig geboren zijn, en dat kan dus ook een illiberale zuil zijn, waarin vrouwen en homoseksuelen worden onderdrukt.

The Secular Outlook is een post 9/11 boek, of preciezer een post-Van Gogh boek. Cliteurs centrale stelling is dat het gevaar van religieus, en met name islamistisch, terrorisme niet serieus genoeg genomen wordt. Cliteur is bezorgd over de (met name linkse) intellectuelen (die zelf meestal niet gelovig zijn) die van mening zijn dat religie per definitie alleen mooi, goed, vreedzaam en rechtvaardig is en dat als er mensen zijn die in naam van religie terroristische aanslagen plegen of anderszins intolerant zijn, dat deze lieden de vreedzame religie gekaapt hebben of misbruiken. Cliteur is van mening dat dit een mythe is en hij doet veel moeite om aan te tonen dat religie, en hij beperkt zich tot christendom, jodendom en islam, wel degelijk aanknopingspunten biedt om geweld en terrorisme te rechtvaardigen en te motiveren. Cliteur gaat naar de bron terug en vindt in de zogenaamde heilige geschriften gruwelijke verhalen, zoals het verhaal van Abraham die bereid is zijn zoon te doden zodra hij meent

dat god dat van hem vraagt.

*Cliteur gaat uitgebreid in op apologieën die worden aangevoerd om aan te tonen dat ook de gruwelverhalen geïnterpreteerd kunnen worden als vreedzame stichtelijke parabellen. Maar Cliteur houdt voet bij stuk: in de geschriften van de drie Abrahamitische religies staan tal van verhalen die aan kunnen zetten tot terroristische daden en die ook daadwerkelijk tot inspiratie en rechtvaardiging dienen voor hedendaagse religieuze terroristen. Cliteur wil niet dat de factor religie wordt weggelaten wanneer er beleid wordt gemaakt om terrorisme aan te pakken. Het is een taboe in politiek correct denken om religie aan te wijzen als deel van het probleem. Dit boek past dan ook bij het Nieuwe Atheïsme van Dawkins, Hitchens, Harris, Stenger, Grayling en anderen die allemaal wijzen op de gevaarlijke en negatieve kanten van religie. Dawkins houdt in zijn beroemde boek *The God Delusion* (2006) een pleidooi voor atheïsme. Cliteur kiest de politiek filosofische benadering en geeft prioriteit aan secularisme.*

Toch sluit het atheïsme van Dawkins, en anderen naadloos aan bij het secularisme van Cliteur. Cliteur geeft ogenschijnlijk iets meer ruimte aan religie doordat hij discussie over het bestaan van god links laat liggen. In het politiek secularisme is er nog enigszins ruimte voor een private vorm van religie, religie als een vorm van vereniging of club zoals willekeurig welke andere vereniging. Maar Cliteur bepleit ook moreel secularisme, dat wil zeggen dat hij het gevaarlijk vindt wanneer mensen hun moraal baseren op religie. Moreel en politiek secularisme is de facto atheïsme, of een zeer liberale progressieve vorm van religie, zoals er in Nederland vele gelovigen, met name vrijzinnig protestanten, zijn die pro mensenrechten zijn, inclusief het homohuwelijk, abortus, euthanasie en de hele lijst met voor religie problematische issues. Wat deze vrijzinnigen dan precies geloven weten zijzelf ook niet.

*Cliteur verwerkt in zijn studie een duizelingwekkende hoeveelheid literatuur, dat tot uiting komt in een zeer uitgebreid notenapparaat en bibliografie. Jammer is dat in het boek een concluderend hoofdstuk ontbreekt. Doordat Cliteur de lezer meevoert langs tientallen auteurs uit alle mogelijke hoeken die met veel detail worden bekritiseerd, of als medestander ten tonele worden gevoerd, bestaat het risico dat de lezer zich geen duidelijke conclusie kan vormen. Volgens mij zou de conclusie van het boek, zoals uit de ondertitel *In defense of moral and political secularism*, kunnen zijn dat (1) theïsme (i.c. jodendom, christendom en islam) de mogelijkheid biedt tot motivatie voor en rechtvaardiging van religieus terrorisme. Theïsme is dus een deel van het probleem, (2) dat veel intellectuelen die gevaarlijke kant van religie pertinent ontkennen (*fellow travellership*), (3) dat deze intellectuelen daarmee een cordon sanitaire vormen rondom de religieuze fanatici die een gevaar vormen voor de democratische rechtstaat en (4) dat een liberale open samenleving waarin de vrijheid van het individu centraal staat moet streven naar een sterke vorm van secularisme, zowel politiek als moreel, (5) dat de traditie van het (georganiseerde) vrijdenken*

een belangrijke rol speelt en (6) dat de vrijheid van expressie van fundamenteel belang is en dat dit de vrijheid omvat om religie te bekritisieren en te ridiculiseren (dit zijn volgens Cliteur dan ook de twee pijlers van het vrijdenken).

Ik ben benieuwd of Job Cohen als hij het boek uit heeft uitroept: 'Potverdomme, zo heb ik het nog niet bekeken! Religie heeft ook een donkere, gevaarlijke kant. Het is beter om secularisme serieus te nemen! Ik zal toch mijn stem roeren en streven naar een sterkere scheiding tussen religie en staat. Laat ik me om te beginnen eens inzetten om artikel 23 over bijzonder onderwijs af te schaffen. Bedankt Paul, dat je me dat eens haarfijn hebt uitgelegd.' Wat een naïeve gedachte. En frustrerend.

Recensie door Floris van den Berg

De recensent is filosoof en auteur van o.a. Filosofie voor een betere wereld.

Op zaterdag 16 oktober organiseert CFI Low Countries een (engelstalig) symposium 'The Secular Outlook' ter gelegenheid van het verschijnen van The Secular Outlook. Naast Cliteur zullen ook de filosofen Stephen Law en Herman Philipse spreken. Met Dick Metselaar, Rob Tielman, Floris van den Berg en Joep Schrijvers. Tijd: 13.00-17.00 uur. Locatie: Kromme Nieuwegracht 29 te Utrecht. Gratis en vrij toegankelijk.

De Vrijzinnige gemeenschap van Vilvoorde organiseert op vrijdag 22 oktober om 19u30 een lezing over 'Het Seculier Perspectief' met prof. Paul Cliteur. Dit vindt plaats in het Vrijzinnig Ontmoetingscentrum, Frans Geldersstraat 21 te Vilvoorde.

Paul Cliteur, The Secular Outlook. In Defense of Moral and Political Secularism, Wiley-Blackwell, London, 2010, 317 p.

Paul Cliteur

Links

<mailto:Florisvandenbergh@dds.nl>